

“LA INSTITUCIÓ PITIÜSA DE L’ACOLLIMENT EN UNA QUARTA PART DELS MILLORAMENTS”

SRA. DÑA. OLGA CARDONA GUASCH

ÍNDEX

I.- LA PROBABLE PROCEDÈNCIA TARRAGONINA DEL PACTE D’ACOLLIMENT. LES SEVES CONNEXIONS AMB L’ASSOCIACIÓ A COMPRES I MILLORES DEL CAMP DE TARRAGONA

- 1.- Consideracions històriques
- 2.- Diferències entre l’associació tarragonina i l’acolliment pitiús
- 3.- Paral·lelismes

II.- ELS SUBJECTES DE L’ACOLLIMENT

III.- L’OBJECTE DE L’ACOLLIMENT

- 1.- Els draps de llit i el vestit de plor
- 2.- Els milloraments
- 3.- Les compres
- 4.- Les adquisicions
- 5.- Béns exclosos

IV.- QUANTIA DE L’ACOLLIMENT

V.- NATURALESA JURÍDICA

- 1.- Naturalesa contractual

2.- Elements d'interpretació

3.- Autèntic règim econòmic o atenuació al règim de separació de béns?

4.- Naturalesa del dret d'acolliment

VI.- EXTINCIÓ DEL RÈGIM

1.- Necessitat d'adaptació al marc social i jurídic actual

2.- Causes de dissolució

3.- Liquidació

4.- Satisfacció del dret d'acolliment

BIBLIOGRAFIA I JURISPRUDÈNCIA

El pacte d'acolliment ha reflectit sobre el paper una forma de vida desenvolupada invariablement al llarg de centúries, una societat rural de nul·les pretensions i molta modèstia, on són clares les tasques i funcions de cada membre de la família i, en particular, les de cada cònjuge. Aquesta claredat de pressupòsits unida a un cert immobilisme, ha determinat l'escassíssim ressò jurisprudencial de la institució.

Malgrat la seva pràctica secular, l'acolliment en una quarta part dels milloraments no apareix reflectit en un text legislatiu fins l'any 1.990, tot i que no es pot dir que el legislador hagi estat massa generós amb l'expressada figura, havent donat que només l'esmenta de passada a l'article 66-5 de la Compilació, amb ocasió d'establir el sistema de normes que han de regir els múltiples pactes que tenen cabuda dins el "gran" negoci jurídic dels espòlits.

Amb aquesta al·lusió ràpida s'esgota l'atenció del legislador cap a l'institut que ha de constituir l'objecte del present treball. Un treball on analitzarem si l'acolliment és o almenys, podria esdevenir un règim econòmic d'entitat comparable al de separació de béns o qualsevol règim de participació en guanys. Trobar la resposta a aquest interrogant passa necessàriament per un estudi de la seva naturalesa jurídica, del seus diferents elements, de les seves connexions amb d'altres instituts semblants del nostre entorn jurídic, tot i fent atenció als principis i consignes que conformen el marc jurídic actual.

En definitiva, haurem d'esbrinar si aquesta referència fugaç que fa la Compilació de 1.990 a l'acolliment pot o no ser el precedent d'una regulació acurada i completa d'un sistema alternatiu al règim de separació de béns.

I.- LA PROBABLE PROCEDÈNCIA TARRAGONINA DEL PACTE D'ACOLLIMENT.- LES SEVES CONNEXIONS AMB L'ASSOCIACIÓ A COMPRES I MILLORES DEL CAMP DE TARRAGONA

1.- Consideracions històriques

No es coneix amb certesa quin és l'origen de l'acolliment pitiús. Segons CERDÁ GIMENO (*Comentarios al Código Civil y Compilaciones forales, dirigidos por Manuel Albaladejo*. 1ª Edición. 1.981. Pág. 63) l'opinió més extesa el relaciona amb l'associació a compres i millores, que constitueix un règim econòmic local propi del Camp de Tarragona i d'altres comarques catalanes (el Priorat, el Penedès i el Garraf i la Conca de Barberà), encara que avui és perfectament possible estipular-lo fora d'aquest àmbit geogràfic, entre persones de veïnatge civil català.

Cert és que entre les Pitiüses i la ciutat de Tarragona ha existit un estret vincle que ha perviscut al llarg de molts segles. Hi ha un lligam històric que no podem ignorar, i que arrenca a la Baixa Edat Mitjana, època en què es planteja la recuperació de les illes per al món cristià. El màxim exponent de la reconquesta d'Eivissa fou Guillem de Montgrí, Arquebisbe electe de Tarragona, el qual junt amb Pere de Portugal i Nunó Sanç, assolí la dominació catalana d'Eivissa i Formentera. D'acord amb el que anteriorment havien convingut amb el rei Jaume I, els tres magnats procediren al repartiment territorial d'Eivissa, un cop guanyada als àrabs, en cinc parts, que poc després foren quatre, i que per aquest motiu van rebre el nom de "quartons". Montgrí rebé en feu el doble de terres que els altres, per haver aportat el doble de forces, pertocant-li doncs, dos quartons: el de Benizamid (Balansat, al nord de l'illa) i el d'Algarb (Ses Salines, al sud); a Pere de Portugal el quartó de Xarc (Santa Eulàlia, al nord-est), i a Nunó Sanç el de Portmany o Portumany (a l'oest). Quant a Formentera, també es dividí en quatre fraccions, que es repartiren d'acord amb el mateix criteri, encara que la Pitiüsa menor romangué deshabitada durant molt de temps. (MARI CARDONA, *La conquesta catalana de 1.235.- 1*)

Anys després del repartiment, Montgrí esdevingué senyor d'un tercer quartó, el de Portmany, per compra al Rei Jaume I, el qual ja l'havia adquirit dels marmessors de Nunó Sanç, en morir aquest. (MARÍ CARDONA. *"Pergamins i Índex Vell de Tarragona*. 1.997. Pàg. 25)

Quan en 1.247, Guillem de Montgrí atorgà testament, deixà a la mitra de Tarragona els quartons eivissencs de Benizamid i d'Algarb, i els formenterencs que li havien pertocat per dret de conquesta, La Mola i Es Carnatge; mentre que al Capítol de la catedral tarragonina li atribuï el de Portmany (que en el segle XV passà a l'Ardiaca de Sant Fructuós, existent a la Catedral de Tarragona des de l'any 1.275) i el formenterenc que havia adquirit del Rei, el de Porto-Saler.(MARÍ CARDONA. *La conquesta...* Pàg. 180).

En conseqüència, i perquè aquesta fou la última voluntat de Guillem de Montgrí, les tres quartes parts de l'illa d'Eivissa i tres quarts de Formentera quedaren en mans de l'Església de Tarragona. La dependència tarragonina durarà cinc centúries, puix que a les darreries del segle XVIII Eivissa aconseguí el seu primer bisbe propi.

Explicada breument la dominació tarragonina de les Pitiüses en les tres quartes parts de cada illa, això però, no significa que els nous pobladors necessàriament provinguessin d'aquelles terres. Encara que resultàs lògic i raonable deduir aquesta procedència, no hi ha una constància fidel d'aquest extrem. VILLANGÓMEZ es lamenta pel fet que el cronista reial, Ramon Muntaner (segles XIII-XIV), havent ostentat càrrecs a Eivissa, no hagués deixat en les seves cròniques una informació sobre l'origen geogràfic dels repobladors cristians: "(...) *Sabem per Muntaner (...) que Eivissa, en els temps aràbics comptava amb una abundant població de moros. El que Muntaner no ens diu és com es repoblà l'illa després de la conquesta, cosa que indica respecte de Menorca (...)*" (VILLANGÓMEZ LLOBET. *Alguns escrits sobre les Pitiüses*. Pàg. 131.)

El que fou canonge arxiver de la Catedral d'Eivissa, l'erudit ISIDOR MACABICH (MACABICH LLOBET. *Historia de Ibiza*. Vol. I. Pàg. 178), extreu de l'Arxiu catedralici un registre d'establiments concedits durant els segles XIII i XIV pels consenyors eclesiàstics –Bisbe i Capítol de Tarragona–. Si ens fixam bàsicament en els establiments més propers en el temps a la data de la reconquesta (1.235), observam que es parla de concessions atorgades a Guillem Planells, a Bartomeu Guasch, a Martí Castelló, a Bernat Roig..., durant la dècada de 1.230; a un tal Guillem Palerm i a Guillem Bonet (dècada de 1.250); a la mateixa data hi ha una renovació a favor d'un tal Bernat Marí i a Bernat Prats. Com podem apreciar fàcilment, es tracta de llinatges catalans que han perviscut, arribant a constituir típics llinatges eivissencs, però ignoram del cert les comarques catalanes d'on partiren aquests primers colons.

A més, sembla ser que la població d'Eivissa durant la Baixa Edat Mitjana procedia de molt variats indrets de Catalunya. En aquest sentit resulta gràfic el que ens diu Guillem de Montgrí en un escrit de l'any 1.264 –quasi trenta anys després de la conquesta cristiana d'Eivissa– a propòsit de la prescripció immobiliària: *“Com en les novas adquisicions de les terres per la diversitat de les costums dels habitants de diversos lochs o regnes venguts en aquelles, moltes questions se acostumen nexer, Nos en Guillem de Montgrí, Senyor de Eviça, volents la materia de plets llevar, volem a la utilitat de tots los homens habitants en Eviça provehir, de consell e assentiment dels prohomens de Eviça stablim que si algu ha tengut en la terra de Eviça, o en sdevenidor tendrà, per causa de stabliment o altre títol, pacíficament e continuadament per X anys, no pusca sobre aquells en dret de aglú esser convengut, ans sia segur per legítima prescripció per aquest stabliment en per tots temps valedora. Açò es fet III idus juliol del any de Nostro Senyor M. CC. LXIII (MACABICH, Historia ... Pàg. 278).*

2.- Diferències entre l'associació tarragonina i l'acolliment pitiús

Fetes aquestes consideracions històriques que, d'altra banda, mereixerien un estudi més acurat, examinem ara des d'una òptica jurídica, similituts i particularitats entre l'associació a compres i millores i el pacte pitiús d'acolliment. Sens dubte, ambdós instituts comporten una mena de participació dins el matrimoni sobre uns béns determinats (els aconseguits amb esforç) o millor, sobre el seu valor. La idea de “guany”, d'onerositat, de recompensa al treball, és present a totes dues figures. Malgrat la coincidència en aquesta idea fonamental, cal esmentar un seguit de diferències:

A.- En primer lloc, divergeixen pel que fa a l'essència de l'activitat que una i l'altra institució impliquen, o almenys, pel que suggereix la seva respectiva denominació: al Camp de Tarragona es parla d'*associació*; a les Pitiüses, d'*acolliment*. Diferència terminològica important, havent donat que a la primera hi ha una certa dosi de comunitat, una idea de posada en comú que no es reflecteix a l'institut eivissenc. En efecte, a Eivissa i Formentera era una persona i sempre la mateixa –el marit– qui acollia a una altra –la muller–, la qual cosa ja denota una certa unilateralitat, una mena de concessió. De totes maneres, i malgrat que la denominació usual i arrelada en aquelles comarques catalanes sigui la d'*associació*, a la Memòria de DURAN I BAS es designa el pacte tarragoní indistintament, amb les dues

nomenclatures: “*asociación o acogimiento a compras y mejoras*”.

B.- A Catalunya, si fem atenció a la regulació d’aquest règim local, tant a la Compilació com, posteriorment, al Codi de Família de 1.998, resulta indiferent quin dels cònjuges associa a l’altre a les seves adquisicions, contemplant-se aiximateix la possibilitat d’associació amb caràcter recíproc, de manera que cadascun faci partícep a l’altre dels béns que hagi anat comprant durant el matrimoni, i fins i tot, la possibilitat de que aquesta associació no sigui estrictament conjugal, sinó que es faci extensiva a altres persones, circumscrites –això sí– a un àmbit exclusivament familiar: els ascendents de qualsevol dels cònjuges. Això és el que prescriu el Codi de Família, seguint el criteri de l’article 54 de la Compilació i de la Llei de 8/1993, de 30 de Setembre, recollint una pràctica relativament extesa. Aquestes modalitats no s’observen a la figura eivissenca on, segons la praxis tradicional era sempre el marit qui acollia a la dona, mai a la inversa, sense que hi capigués la possibilitat d’acolliment mutu i encara menys la possibilitat de donar entrada a altres familiars pròxims, per la senzilla raó que a la figura eivissenca no hi havia cap indicatiu de comunitat.

En algun cas ens trobam documents atorgats per camperols eivissencs on s’endeuina una mena de comunitat familiar propera a la que sorgeix de l’associació tarragonina. En són un exemple uns espòlits de principis del segle divuit atorgats amb ocasió de les noces d’un tal Andreu Roig d’Andreu i de na Magdalena Torres. Seguint l’estructura habitual dels capítols eivissencs, després de la constitució de dot i del seu augment mitjançant escreix, el dit Andreu “*inseguint la consuetut de la present Ylla fa aculluch en la mitat dels draps de cambra tant blanchs com llistats; quarta part de tots los milloraments, compras, adquisicions que durant lo present matrimoni Deu volent farem*”. En aquests espòlits intervé com era habitual, el pare del contraient per fer-li tot un seguit d’atribucions en prova del seu vist-i-plau a les noces; concretament, en aquest cas, el pare li fa donació d’una punta de terra i unes oliveres *després de son obte*. Al final de la seva intervenció, el pare del nuvi fa el següent atorgament: “*Y mes promet al dit mon fill la mitat de todas las compras que yo podré fer vivint y aso li promet amb pacte que hajam de viure junts, y no vivint junts en tal cas no vull donarli res de dita part de compras que puch fer vivint*”.

Aquesta darrera clàusula, junt amb la de l’acolliment a favor de l’esposa, ens recorda la comunitat que neix de l’associació a compres i millores en la modalitat més extensa: la que comprèn, a més dels esposos, els ascendents. En els espòlits referits, veiem que, d’una banda, l’home farà

partícep a la seva dona d'una quarta part de les adquisicions oneroses que es realitzin durant el matrimoni; però a més, i d'altra banda, el seu ascendent —el pare del nuvi— promet que farà al seu fill partícep de la meitat de les compres que realitzi a partir d'aquest moment sempre que visquin els tres (el nou matrimoni i ell) sota el mateix sostre. És clar que en aquest cas es formarà una comunitat familiar de fet, donat que tots tres i la descendència que pugui tenir el nou matrimoni, conviuran a la casa. Però, hi ha una comunitat econòmica o almenys, una mena de comunicació patrimonial entre els tres? El fet que intervingui un ascendent, ens recorda l'associació tarragonina, però el resultat no és el mateix, perquè hi ha dos acolliments paral·lels: d'una banda, una associació no recíproca sinó unilateral del pare cap al fill (no cap al matrimoni, com seria lògic al Camp de Tarragona); i d'una altra banda, un acolliment també unilateral del espòs cap a l'esposa; en el primer cas, la proporció consisteix en la meitat; en el segon, es tracta de la quarta part. Els dos atorgaments es produeixen amb ocasió del matrimoni, però a l'atorgament del pare la ruptura de la convivència constitueix una mena de condició resolutorià del negoci: si en un moment donat s'acabés aquesta convivència amb el pare, l'associació es dissoldria, sense que el fill rebés res del que el pare hagués comprat fins aquell moment; es tracta, efectivament, d'una mesura per aconseguir que el fill tingui cura d'ell durant la seva vellesa, però no hi ha una intenció de constituir una autèntica comunitat familiar en el sentit econòmic o, almenys una estructura associativa a l'estil tarragoní.

Per tant, i resumint, encara que en el supòsit referit es puguin trobar semblances amb l'associació tarragonina no podem considerar que es tracti d'una associació a l'estil català sinó de dos acolliments distints pactats amb ocasió del matrimoni de n'Andreu: del pare cap al fill; de l'espòs cap a l'esposa; les proporcions dels quals també divergeixen: la meitat i la quarta part, respectivament. No hi ha doncs, una participació patrimonial tan intensa com la que es constitueix arrel de l'associació catalana a compres i millores.

C.- A més de trobar-hi diferències quant a la nomenclatura (associar / acollir) i als subjectes (qualsevol dels cònjuges o ambdós amb caràcter recíproc o fins i tot donant entrada als ascendents / només del marit cap a la muller), divergeixen en la quantia: a les expressades comarques catalanes l'associació es verificava per parts iguals, mentre que a les Pitiüses l'acolliment és tan sols d'una quarta part. Precisament per tractar-se d'una quarta, s'ha relacionat la institució eivissenca amb l'àmbit de la legítima,

afirmant-se que l'acolliment –recordem, sempre de l'home cap a la dona– venia a ser una forma de compensar l'absència d'una quota legitimària vidual.

D.- La regulació que de l'associació a compres i millores fa el Codi de Família (article 62), seguint els seus antecedents legislatius, contempla el règim d'administració de l'esmentada associació, circumstància que, en part, s'explica pel fet que a Catalunya l'associació a compres i millores pot donar cabuda a altres persones (ascendents) a més dels cònjuges. En canvi, i per les raons que s'explicaran més endavant, quan exposem la naturalesa jurídica de l'acolliment i vegem que constitueix un règim econòmic-matrimonial de separació de béns “relativa”, proper a un sistema de participació en els guanys, ens adonarem que està fora de lloc qüestionar-se qui administrarà els béns afectats per l'acolliment, per la senzilla raó que pertanyen al cònjuge que els ha adquirit i al nom del qual figuren inscrits. En conseqüència, les facultats d'administració i les dispositives pertocaran al cònjuge adquirent d'aquests béns, com passa amb la resta del seu patrimoni.

3.- Paral·lelismes

És cert, però, que entre les dues institucions, la catalana i l'eivissenca, s'hi troben alguns paral·lelismes, sobretot en les vicissituds que una i l'altra han sofert a determinades èpoques, com ara la segona meitat del segle XIX i les primeres dècades del XX, moments en els quals s'ha verificat la tendència a considerar una i l'altra com a manifestacions de la *sociedad de gananciales* castellana.

Quant a l'associació tarragonina, com ens explica SANTIAGO ESPIAU (*Comentari a la modificació de la Compilació en matèria de relacions patrimonials entre cònjuges*. Pàg. 366), a la Memòria de DURAN I BAS, de l'any 1.883 (és important destacar-ne la data), s'assimila l'expressada associació catalana al règim de la “sociedad de gananciales”, propi del Dret comú: “*En el Campo de Tarragona existe generalizada la sociedad conyugal con el nombre de asociación o acogimiento a compras y mejoras, lo cual se asemeja bastante a los gananciales de Castilla*”. I no semblava ser una opinió aïllada, sinó que existien precedents doctrinals a Catalunya propensos a “castellanitzar” la figura tarragonina de l'associació a compres i millores. En aquesta línia, a finals del segle dinou, el jurista BIENVENIDO OLIVER assenyalava que “(...) *La igualdad de los esposos (...) encontró su fórmula exacta en la sabia institución visigoda de los*

gananciales, que han continuado y continúan como costumbre en el Campo de Tarragona”, referint-se a l’associació a compres i millores. (OLIVER, *Estudios históricos sobre el Derecho civil en Cataluña*. Pàg. 26).

Des del punt de vista jurisprudencial, la DGRN i el Tribunal Suprem marquen igualment aquest mateix corrent consistent a incardinar els pactes econòmics locals propers a la comunitat dins el règim ganancial. SANTIAGO ESPIAU cita la Resolució de 30 de juny de 1.892 (*Comentarios...* Pàg. 366).

I ja en el segle vint, l’*Apéndice de Derecho catalán al Código Civil*, de 1.930 conté una secció titulada “*De los gananciales y otros pactos*”, on s’inclou l’associació a compres i millores.

Respecte a l’acolliment pitiús, tant de bo hagués rebut una atenció semblant, encara que fos equivocada! Les poques vegades que es parla d’aquest pacte capitular és per referències d’alguns autors (mai s’ha recollit en cap mena de projecte o memòria) que, com en el cas del pacte tarragoní, subscriuen la tendència castellanitzadora, assimilant així l’acolliment al règim de la *sociedad de gananciales*. N’és un bon exemple el que a primers del segle XX, diu el jurista valencià, VÍCTOR NAVARRO, al seu llibre *Costumbres en las Pithiusas*: “*El esposo acoge a su futura en la mitad, un tercio o un cuarto de gananciales*” (NAVARRO. *Costumbres en las Pithiusas*. Pàg. 138). I unes dècades després, cap als anys quaranta, l’advocat eivissenc COSTA RAMON fa la mateixa identificació: “*los gananciales, en Ibiza se llaman milloraments*” (COSTA RAMÓN. *Derecho foral ibicenco*.)

No hem d’oblidar, però, que aquestes opinions doctrinals, tant a Catalunya com a Eivissa, s’inscriuen dins un context molt concret, caracteritzat per l’efervescència de la codificació civil espanyola. En aquella època hi havia una opinió molt extesa, tendent a minimitzar el fenòmen foral. En el cas de VÍCTOR NAVARRO, els termes en què s’expressa són coherents amb el seu pensament, havent donat que considerava que les Pitiüses seguien el Dret comú amb petites salvetats (NAVARRO. Op. cit. Pàg. 154); opinió que alhora entén el fenòmen foral com un dret excepcional dins el gènere “dret comú”.

I des d’un punt de vista pràctic, aquest corrent d’assimilació amb el règim dels “gananciales” es reflecteix igualment als documents notariaus. A l’hora d’autoritzar escriptures d’espòlits alguns notaris, cap al darrer terç del segle dinou i primeres dècades del vint, han sofert una mena d’atracció espontània cap al règim castellà. Veiem-ne alguns exemples:

*Espòlits de 1.865: “*Ambos Antonio e Inés quieren que todo lo que adquirirán constante matrimonio se consideren gananciales divisibles tres partes a favor del marido y una a favor de la mujer*”. Notari Puget.

*Espòlits de 1.924: “*Los comparecientes, Juan (...) y María (...), con el beneplácito de sus respectivos padres, tienen acordado contraer matrimonio canónico el día (...), queriendo que todas las compras, mejoras y adquisiciones que durante el mismo realizarán sean considerados bienes gananciales divisibles en la proporción de tres cuartas partes para el marido y la restante cuarta parte para la mujer*”. Notari Bauzá.

Ara bé, aquesta tendència s'explica bàsicament per un seguit de fets i circumstàncies que només deixarem ressenyats:

A.- La reorganització política i administrativa, de caire centralitzador, promoguda pel primer monarca de la nissaga borbònica, Felip Vè, mitjançant els Decrets de Nova Planta, en els territoris que havien donat suport al seu adversari, l'Arxiduc d'Àustria durant la Guerra de Successió. Un d'aquests territoris fou el balear, on s'instaurà el Decret en 1.715. Per això resulta significatiu el fet que els documents capitulars dels primers anys del XVIII són fets en català, fins i tot un de l'any 1.716, on el nuvi atribueix a la seva promesa l'úsdefruit universal. Els atorgaments posteriors, però, apareixen formulats en castellà, com ara un de 1.764 que ja ha passat pel “tamís” del famós Decret, i que reflecteix uns espòlits entre dos futurs esposos, dels quals ella és vídua: “(...) *Y por quanto a las viudas que contrayen matrimonio si les hasen aumento sive crece siguiendo la práctica y buen costumbre de la presente isla, la acoge en la metad de liensos de cassa, lisos y honestos, vestido de luto, quarta parte de mejoras que durante el matrimonio hará, todo lo cual le salva y asegura sobre todos sus bienes havidos y por haver (...)*”.

B.- El corrent il·lustrat que, amb més o menys èxit, es deixa sentir al territori pitiús; en aquest aspecte, la creació, en 1.782, del Bisbat d'Eivissa, essent Manuel Abad y Lasierra el seu primer bisbe, suposarà l'empresa de reformes dirigides a generalitzar l'ús del castellà en tots els registres eclesiàstics.

C.- La formació castellana dels funcionaris que vingueren a Eivissa a desenvolupar els seus càrrecs. Tal va ocórrer amb els notaris, que ja no tenien una formació catalana. La generalització de l'ús de la llengua castellana en la redacció dels documents oficials i, pel que ara ens interessa, en els notariais, trobarà en l'expressió “gananciales” una fàcil

traducció de l'objecte del pacte d'acolliment.

Particularment, no crec que ningú s'hagués aturat a pensar davant quin tipus de pacte o règim estava per tal d'esbrinar-ne la seva autèntica naturalesa jurídica i articular així la seva exacta formulació. El criteri apuntat, del Tribunal Suprem i de la DGRN, mitjançant les seves resolucions, ja responien a les eventuals o nul·les qüestions que sobre el particular tal vegada es poguessin fer els professionals d'Eivissa.

II.- ELS SUBJECTES DE L'ACOLLIMENT

En aquesta matèria hauríem de distingir prèviament dos aspectes: el purament extern i formal, referit al moment de establir-se el pacte (a), i el relatiu al seu significat i conseqüències (b).

a.- Des del punt de vista purament extern o formal, observant fragments documentals d'espòlits, descobrim que en les escriptures més antigues la fórmula de constitució d'aquest pacte recull quasi sempre una declaració de voluntat unilateral: “(...) *Y presente el dicho Ignacio (...) acepta la dicha Josepha por su venidera esposa (...) y la acoge en la mitad de liensos de cassa (...)*, diuen uns espòlits de 1.764; seguint la mateixa línia, en uns capítols autoritzats més de cent anys després, concretament en 1.875, es diu: “(...) *Tercero.- El contrayente Vicente libremente otorga: (...) insiguiendo la practica y buena costum de la presente isla (...), la acoge en la mitad de liensos de camara (...) quarta parte de adquisiciones (...)*.”

En aquest sentit, hom podria assegurar que per a constituir aquesta figura jurídica és suficient la declaració de voluntat d'un sol subjecte (el promès), sense necessitat d'una correlativa manifestació volitiva d'acceptació per part de la persona “acollida”, perquè mai apareix una declaració semblant de la núvia.

De totes maneres, no oblidem que estem parlant d'un aspecte merament formal: encara que en els espòlits dels segles XVIII i XIX formalment fos només el nuvi (persona acollidora) qui expressava aquella manifestació, el fet que la núvia comparegués en l'atorgament del negoci jurídic principal (espòlits) on es contenia l'acolliment ja implica una mena d'acceptació tàcita de la dona (persona acollida) a la manifestació unilateral d'acolliment expresada per l'home.

En alguns documents cronològicament posteriors, aquesta mena d'unilateralitat desapareix mitjançant fórmules més properes al conveni:

*“(…) *Primero.- Que los comparecientes, Mariano ... y María ... pactan los siguientes capítulos: 1º.- Todas las mejoras, compras y adquisiciones que realicen los consortes durante el matrimonio, serán repartidas a la disolución del mismo, en una porción de tres cuartas partes para el marido y la restante cuarta parte para la mujer (...)*”, en uns espòlits de 1.906;

*“(…) *Los comparecientes Juan ... y María ... tienen acordado contraer matrimonio canónico el día ... queriendo (per tant, ambdós contraients) que todas las compras, mejoras y adquisiciones que durante el mismo realizarán sean ...*”, en uns espòlits de 1.924;

*“(…) *Los dos primeros comparecientes ... llegado este caso (de contreure matrimoni, vol dir) convienen en que cuantas adquisiciones y mejoras realicen durante el mismo sean divisibles entre ellos (...)*”, en espòlits de 1.940.

En aquests tres fragments capitulars, tots ells del segle XX, la institució de l'acolliment es configura formalment com un negoci bilateral, és a dir, són ambdós nuvis els qui expressen la voluntat comuna de dividir-se d'aquesta manera les eventuals millores i adquisicions. Fins i tot, per a constituir l'acolliment s'utilitzen els verbs en tercera persona del plural, emprant-se aiximateix en la redacció els termes “pacto” o “capítulo” per a designar aquest negoci jurídic. I aquesta fórmula dual o consensuada és la que definitivament s'imposa a l'hora d'establir l'acolliment. Com apunta CERDÁ GIMENO (*Comentarios... 1ª Edición*. Pàg. 64), en els protocols moderns la constitució de l'acolliment en una quarta part consisteix en dir que “*Todas las mejoras, compras y adquisiciones a título oneroso que realicen, constante matrimonio, serán divisibles a su disolución en la proporción de una cuarta parte para la mujer y las restantes tres cuartas partes para el marido*”.

Veiem, doncs, com al llarg del temps l'aspecte més extern i formal de constitució de l'acolliment ha anat evolucionant des d'una aparent unilateralsitat (l'home decideix que una quarta part del que anirà adquirint sigui per la dona), passant pel consens a l'hora d'establir formalment aquesta figura, fins arribar a una fórmula definitiva d'establiment d'un règim de participació on és més palesa la intervenció d'ambdós interessats.

b.- Des d'un punt de vista més material, centrat en el significat i conseqüències de l'acolliment, en tots els documents examinats, sigui quina sigui la fórmula emprada per a la redacció del pacte (o, en el seu cas, declaració unilateral) és l'home qui adopta el paper d'acollidor i la dona qui assumeix el paper de beneficiària de l'acolliment. Per què? L'acolliment

sempre s'ha donat en la mateixa direcció, és a dir, de l'home cap a la dona, perquè dins la societat pitiüsa fins fa poques dècades era convicció arrelada que l'home era l'única persona que podia exercir de cap de família, circumstància que comportava que solament ell podia desenvolupar una feina fora de la llar i aportar un sou procedent de l'exterior. Es podria argumentar que a Eivissa i Formentera, com a la resta de les Balears, el règim de separació de béns on pareix emmarcar-se l'institut de l'acolliment, permetia precisament l'existència de patrimonis conjugals separats, la qual cosa ja és un indicatiu de la possibilitat de creixement d'ambdues masses patrimonials. És cert, i de fet hi ha hagut casos de dones casades amb patrimonis força sòlids; el que passa és que aquestos patrimonis pertanyents a dones procedien de donacions o d'herències dels seus ascendents (sobretot quan aquestes dones no tenien germans mascles que haurien estat els hereus), i els dits patrimonis heretats no entraven dins la consideració de "milloraments", "compres" ni "adquisicions".

Dit això, queda clar que l'únic consort que podia acollir era l'home, pel fet esmentat que era l'únic dels dos que tenia possibilitats reals de tenir ingressos, és a dir, increments patrimonials. Això ha estat així, encara que de vegades les escriptures notariales parlin impersonalment, com si fos indiferent qui les dugués a terme, de "las mejoras que se realicen durante el matrimonio". A més a més, no s'han trobat escriptures d'acolliment de la muller envers el marit ni tampoc escriptures reflectint acolliments mutus. Ho constata el propi CERDÁ GIMENO (op. cit. Pàg. 64).

Avui en dia aquesta concepció tan estricta de l'economia familiar –que no és un tema econòmic o pecuniari, sinó més aviat sociològic– ja no es pot tenir en compte a l'hora de considerar l'institut de l'acolliment en una quarta part, per la senzilla raó de que en l'actualitat tant l'home com la dona tenen en principi les mateixes possibilitats d'incorporar-se al món del treball i d'obtenir uns beneficis que permetin tant a un com a l'altre d'augmentar i millorar el respectiu patrimoni. Haurem d'analitzar si aquest pacte de tradició secular pot ser establert de la dona cap a l'home o millor, en sentit recíproc, encara que això suposi anar contra el costum. Les consignes de la Constitució espanyola de 1.978 semblen apuntar cap a la solució de la reciprocitat: el principi de no discriminació per raó de sexe (article 14), d'igualtat jurídica entre els dos membres del matrimoni (article 32) i el deure que incumbeix a ambdós cònjuges de contribuir al sosteniment

de les càrregues familiars, que estableix l'article 67-2 de la nostra Compilació així ho aconsellen.

III.- L'OBJECTE DE L'ACOLLIMENT

Els béns patrimonials en què es concreta l'acolliment han sofert una mena d'evolució, o millor dit, de "reducció".

En efecte, fins a la meitat del segle XIX els espòlits amb acolliment diuen que el nuvi acull a la futura esposa "*ab la mitat de draps. de cambra tant blancs com llistats, vestit de plor qta. part de milloramts. compras y adquisicions que faran...*" (any 1.703), i el mateix estableixen certes escriptures decimonòniques: "*Y siguiendo la consuetude y práctica de esta Isla la acoge en la mitad de lienzos de cámara blancos y listados vestido de luto y cuarta parte de todo cuanto adquirirán y multiplicarán constante el matrimonio (...)*", diuen uns espòlits de 1.855, emprant idèntiques paraules que uns altres de 1.832.

En canvi, a la segona meitat del segle XIX desapareixen de la fórmula de l'acolliment els elements "tèxtils", concentrant-se l'objecte de la institució en "*la cuarta parte de todos los bienes, mejoras y adquisiciones que Dios mediante harán durante el matrimonio proyectado*" (en espòlits de 1.875) o, com expressen altres documents més propers en el temps: "*Todas las mejoras, compras y adquisiciones que realicen durante el matrimonio*" (espòlits pactats durant el segle XX).

Anem a examinar cadascun dels elements que són o han estat objecte del pacte, començant per aquells elements només esmentats en els documents més antics de què disposam (segle XVIII i primera meitat del XIX):

1.- La meitat dels draps de cambra, tant blancs com llistats i el vestit de plor

Tal com es redactava aquest conveni, sembla ser pel que fa als draps de llit que aquestes robes de casa existien en el moment mateix del pacte, és a dir, no es tractava de futures o eventuais adquisicions; d'altra banda, sorprèn al lector la mesura en què l'home acull a la dona en aquestos elements: la meitat, superior a la proporció –un quart– en què acull a l'esposa en els altres béns.

Quant al vestit de plor, recordem les paraules del valencià VÍCTOR

NAVARRO, escrites a primers del segle vint, prou gràfiques, quan es refereix al dol: *“Los payeses lo demuestran llevando, además de la ropa negra, los hombres el capucho de paño pardo con la capucha calada aunque sea en el rigor del verano; y las mujeres el abrigo o un gran manto que las cubre casi todo el cuerpo desde la cabeza, y que no abandonan ni aun para ir por agua a la fuente”* (NAVARRO. Op. cit. Pág. 149). L’acolliment en el vestit de plor és una subtil al·lusió a l’eventual premoriència del marit i, alhora, una indicació dirigida a assegurar-se que, una vegada mort ell, l’esposa guardaria mentre visqués la seva memòria.

L’acolliment en la meitat de roba de llit i en la de dol no sembla revestir una finalitat pròpiament compensatòria o reconeixedora de l’esforç que s’espera farà la dona en favor de la casa i de l’explotació, com sí s’aprecia en l’acolliment en la quarta part dels milloraments i adquisicions oneroses; sinó que sembla respondre a una exigència de justícia, “d’humanitat”, en el sentit que era el mínim que podia tenir en propietat la vídua que continuava visquent a la casa conjugal, una casa de la qual ella no se’n podia sentir mai propietària, ja que en la majoria dels supòsits, quan es casava era encara la casa del sogre i quan moria el marit la dita casa era ja propietat del fill (primogènit o hereu). De manera que l’esposa, durant la seva viduïtat només podia ser autèntica propietària dels llençols de la casa i del vestit de dol, és clar, però del mobiliari només en podia fer ús en qualitat d’usufructuària.

Els elements esmentats semblen al·ludir al parament de la casa, o almenys, a una part del parament, i ens recorden certs beneficis viduals que amb més o menys diferències, regeixen a diversos llocs de la geografia espanyola:

a.- A Mallorca i Menorca, per imperatiu de l’article 3, paràgraf segon de la CDCB, el cònjuge sobrevivent esdevindrà propietari de tot el parament conjugal a la mort de l’altre. És a dir, dins el règim legal supletori de separació de béns, la Compilació parteix de la presumpció consistent en que, en vida d’ambdós consorts, eren propietaris a parts iguals, de manera que a la mort d’un d’ells, l’altre detreu la meitat que corresponia al difunt sense que es consideri part del cabal relicte i, en conseqüència, sense que es computi a la porció hereditària del vidu o vídua.

b.- A Catalunya, en virtut de l’article 35 del Codi de Família, inclòs dins el Capítol V del Títol I, rubricat “Dels drets viduals familiars”, s’aplica un benefici similar al de Mallorca i Menorca, amb la diferència que el

sobrevivent esdevé amo de totes les robes, mobiliari i estris que constitueixen el parament conjugal, independentment de que durant el matrimoni, aquestos béns fossin copropietat dels dos consorts o exclusivament correspongués la titularitat a un d'ells.

En un sentit més pròxim al cas eivissenc, l'article 19 de la Compilació de Catalunya de 1.960 establia que eren propietat de la muller els vestits i robes d'ús personal, encara que haguessin estat adquirits amb diners del marit. Els objectes esmentats aquí i la persona beneficiària –només la dona– ens aproximen al cas pitiús, encara que la norma catalana incloïa altres béns dins aquesta atribució, com ara l'anell nupcial i el llit conjugal.

c.- A Aragó existeixen les anomenades “aventajas”, que comprenen objectes molt similars: “sus ropas de uso y llevar, sus instrumentos de trabajo de un valor no desproporcionado al patrimonio consorcial y ajuar de casa, en consonancia con el tenor de vida del matrimonio”, diu l'article 57 de la Compilació de Dret Civil d'Aragó, incardinant la institució jurídica de les “aventajas” dins el règim econòmic legal, que és de comunitat limitada.

d.- A la Comunitat Foral de Navarra, la Llei 90 del Fuero Nuevo regula “el derecho de mejoría o ventajas”, que inclou “ropas y efectos de uso personal, así como los demás objetos de ajuar de casa cuyo valor no fuere excesivo (...)”, amb possibilitat de detracció d'altres béns: “instrumentos de trabajo de un valor no desproporcionado al patrimonio común”. Com en el cas aragonès, aquest dret s'emmarca dins un règim econòmic conjugal (“conquistas”) de comunitat limitada.

e.- Per últim, el Codi Civil espanyol, a l'article 1.321 atribueix les robes, mobiliari i estris que constitueixen el parament de la vivenda habitual comuna dels esposos, al qui de ells sobrevisqui, sense que es computi a la seva participació hereditària.

Tornant al supòsit eivissenc, i comparant-lo amb les institucions que acabam d'esmentar, podem dir:

1.- Que els objectes que comprenia l'acolliment pitiús en la meitat es semblen força als regulats en altres territoris hispànics per les respectives lleis. Però a les Pitiüses l'àmbit objectiu resulta molt més reduït, ja que es limita a elements purament tèxtils, sense comprendre-hi el mobiliari de la casa. Es circumscriu, doncs, als objectes d'ús més personal i quotidià.

Aquesta atribució tan raquítica, sobretot si la comparam amb les de les regions esmentades, s'explica per la modesta economia que ha regit les

Pitiüses des de l'Edat Mitjana fins ben entrat el segle XX. A Vila fins i tot les famílies benestants han dut una vida sòbria, i pel que fa a la ruralia, on s'emmarca la figura que estudiam ara, ha estat la seva una secular economia de subsistència que ha permès a les famílies (grups amplis comprensius de varies generacions) d'obtenir tot just el que necessitaven per a viure. En aquest sentit, interessen les paraules de MARÍ RIBAS, "REIALA", explicatives del modus vivendi de les famílies camperoles al llarg dels segles: "*Cada família s'organitzava l'explotació de les seves terres assolides, repartint entre tots els components les diverses ocupacions que es feien necessàries per a la subsistència (...). Anys i més anys cultivaren els mateixos productes, es malvestiren de la mateixa manera, guardaren religiosament els mateixos costums, feren servir les mateixes ferramentes i aparells rudimentaris, tot sovint construïts pels mateixos usuaris de manera artesanal. Es pot dir que l'Edat Mitjana s'establí a les Illes Pitiüses fins el segle XVIII.* (MARÍ RIBAS, "REIALA". *El diputat eivissenc Josep Ribas Ribas i el seu entorn històric. 1763-1831.* Pàg. 40).

Aquesta "ajustada" economia explica que, en un món tan pobre, les robes més elementals, encara que modestes, tinguessin la seva importància sobre el conjunt del patrimoni conjugal.

2.- Aquesta atribució es feia en atorgar espòlits de cara a un matrimoni imminent, però sembla ser que s'atorgava amb mires a una possible premoriència del marit, de tal manera que la meitat d'aquelles robes haurien de ser per a l'esposa sense que es consideressin heretades; tal vegada l'altre meitat es suposava que ja era propietat de la dona. Com en la resta de drets esmentats procedents d'altres llocs d'Espanya, l'atribució que es feia a Eivissa no tenia un caràcter successori, sinó que es tractava d'una atribució establerta en un acte entre vius –els espòlits– que precisament, servia per excloure els hereus del marit respecte d'aquests béns.

3.- A la nostra Compilació, i a diferència del que ha ocorregut respecte a Mallorca i Menorca (article 3 CDCB) no s'ha incorporat per a Eivissa i Formentera un dret legal de predetracció a favor del cònjuge supervivent. Manca a les Pitiüses una norma legislativa semblant a la de l'article 3, que tingui per objecte els béns integrants del parament de la vivenda conjugal, encara que com hem vist, antigament s'acostumava a establir voluntàriament una atribució similar.

Vegem ara els elements patrimonials que han perviscut al llarg del temps arribant gairebé als nostres dies:

2.- Milloraments

En els documents d'espòlits redactats en català s'utilitza la paraula "milloraments"; en els espòlits formulats en llengua castellana aquest terme es tradueix per "mejoras" o "mejoramientos", unes vegades, i per "gananciales", d'altres. Ja hem fet referència anteriorment a aquest fenòmen que dona lloc a un contrasentit, puix que l'acolliment en una quarta part dels milloraments s'emmarca dins el sistema de separació de béns, precisament per atenuar-ne les rígides conseqüències. La redacció en castellà d'uns pactes d'arrel catalana, i establerts secularment per una població de parla catalana, condueix inevitablement a traduccions artificials i fins i tot imperfectes, havent donat que algunes d'elles impliquen el trasllat de figures procedents del dret castellà a un territori amb unes institucions jurídiques pròpies. La traducció dels "milloraments" per "gananciales" comporta introduir un terme jurídic estrany i fins i tot, incompatible amb el dret consuetudinari eivissenc.

Sigui com sigui, enlloc se'ns especifica quins conceptes tenen cabuda dins la noció de "milloraments". Com que la llei mai s'ha ocupat directament de la institució de l'acolliment, no hi ha una definició legal d'aquells. Des d'un punt de vista doctrinal, COSTA RAMÓN (op. cit. Pàg. 34) ens diu que "*milloraments*" o *mejoramientos*, es palabra que indica acción de mejorar, o sea, adelantar, acrecentar el patrimonio de los cónyuges. De tota manera, hem de tenir en compte que per a COSTA els milloraments eren una mena de "gananciales" a l'eivissenca: ..."Los gananciales, que en Ibiza se llaman *milloraments* (...)". En un sentit semblant, MACABICH afirma que el millorament és l'efecte d'augmentar el patrimoni (op. cit. Pàg. 105).

Amb aquestes definicions no sabem ben bé què s'ha d'entendre per milloraments. Si recorrem a la institució catalana amb la qual sembla existir un cert parentiu –l'associació a compres i millores–, l'article 61-5 del Codi de Família defineix les millores com els "augmentos de valor dels béns de qualsevol persona associada deguts a impenses útils, inversions en pagament de deutes o llegendes i redempció de censos i censals".

Tornant al supòsit eivissenc, prendrem com a definició de "millorament", l'increment de valor d'un bé. Això planteja tres qüestions:

a.- Sobre qualsevol bé? Millorament serà el major valor que experimentin tots els béns del cònjuge, tant els exclosos com els afectats per l'acolliment. Ara bé: quant els afectats per l'acolliment, la millora o millorament ja va inclòs en el valor que se'ls adjudicarà al temps de la

liquidació.

b.-Generats en qualsevol temps? Els milloraments que es computen són els generats durant la vigència del pacte d'acolliment. Per això seria aconsellable que en el moment de pactar els espòlits (recordem que estem davant una estipulació necessàriament capitular) s'incorporés a l'escriptura un inventari dels béns de cada contraient (o espòs, si s'atorguen espòlits constant matrimoni), on es descriguessin tots els béns pertanyents a cadascun i se'ls assignés un valor. A més, seria aconsellable que es fes constar a l'escriptura que els dits valors assignats s'accepten per ambdues parts. Aquestes previsions evitarien suspicàcies i intents de frau.

c.- Són milloraments les plusvàlues generades per qualsevol causa? Tal vegada aquesta sigui la qüestió més dubtosa. D'una banda, i des d'una perspectiva tradicional, sabem que es pressuposava que les actuacions que comporta la millora, la compra o l'adquisició onerosa eren dutes a terme exclusivament per l'home, únic cònjuge amb possibilitats reals d'aportar ingressos a casa procedents de l'exterior; i, correlativament, es reconeixia a la dona la seva feina a la casa i a l'explotació. Totes dues consideracions implicaven reconèixer l'esforç de cada consort. En aquest sentit, sembla ser que el millorament només pot deure's a la indústria o inversió d'un cònjuge i no a meres causes fortuïtes; aquesta opinió vé reforçada pel fet que els altres conceptes inclosos en el pacte d'acolliment –compres, adquisicions oneroses– al·ludeixen a béns patrimonials obtinguts gràcies a un esforç (un preu que s'ha hagut de pagar; una altra cosa que s'ha hagut de donar a canvi de l'adquisició onerosa). Entrarien dins aquesta noció de “millorament”, per exemple, la transformació material d'un bé deguda a la inversió del seu propietari, com ara la construcció sobre una finca on abans no hi havia res, o l'ampliació d'una casa; o la seva restauració; la modernització del sistema de reg d'una explotació agrària, etc.

L'argumentació que acabam d'exposar és prou concorde amb l'esperit del pacte d'acolliment, la redacció del qual ja inclou els verbs “faran”, “adquiriran”, “multiplicaran”, que denoten acció, una actitud dinàmica, dirigida a assolir un bé o un guany. Des d'aquesta òptica, no entrarien dins la noció de “millorament” les plusvàlues originades per circumstàncies alienes a la voluntat del cònjuge titular del bé, és a dir, circumstàncies independents del seu treball o esforç, com per exemple, la requalificació d'una parcel·la. Malgrat això, si no es consideren milloraments aquests majors valors aleatoris o fortuïts resultarà que aquests quedaran en benefici exclusiu del cònjuge propietari sense que pugui participar-hi el seu consort,

la qual cosa pot ser ben injusta, puix es recompensaria en excés la sort del seu amo “mandrós” o inactiu, en perjudici de l’altre.

Relacionat amb el que acabam de dir, sorgeix una altra qüestió dubtosa: a l’hora d’avaluar els béns exclosos de l’acolliment, per tal de saber si han experimentat o no increments, s’haurà d’actualitzar el valor que ja tenien en el moment de pactar-se el règim o, en el cas d’adquisicions no oneroses fetes constant matrimoni, en el moment en què van ser rebuts. Es tractarà d’un ajust purament monetari però, aquesta diferència, s’ha de computar com a millorament? Sens dubte, la resposta afirmativa resulta més favorable per al consort del titular d’aquests objectes.

3.- Compres

La paraula emprada en la formulació del pacte d’acolliment és prou clara i gràfica: es refereix exclusivament als béns que per aquest títol s’adquireixin constant matrimoni. Tradicionalment es tractava de béns comprats pel marit, de manera que romanien fora de l’acolliment els béns comprats per l’esposa en qualsevol temps (cosa prou improbable en la pràctica) i els que hagués comprat el marit abans de casar-se.

A propòsit de l’associació tarragonina, el Codi de Família estableix a l’article 61-4 que s’entendrà per compres els béns que, constant l’associació, qualsevol dels associats adquireixi a títol oneros o obtingui per la seva professió, la seva indústria o el seu treball.

Al pacte pitiús, en canvi, les compres es consideren en el seu sentit estricte, ja que les obtencions degudes a un esforç s’incardinen dins la noció d’adquisició onerosa o de millorament, encara que respecte aquests darrers, ja hem dit que raons de justícia aconsellen incloure dins els milloraments les plusvàlues independents de l’esforç personal.

4.- Adquisicions

Es tracta d’una expressió una mica genèrica o ambigua, perquè les compres ja ho són, d’adquisicions. No sabem, doncs, del cert si quan es redactava la fórmula “quarta part dels milloraments, compres i adquisicions”, aquests dos darrers substantius s’empraven com a sinònims o si, pel contrari, el terme “adquisicions” havia d’alludir als béns que han ingressat dins el patrimoni per causa distinta de la compravenda.

Com explica CERDÁ GIMENO (op. cit. Pàg. 64), en els protocols moderns

es diu “todas las mejoras, compras y adquisiciones a título oneroso (...)”, la qual cosa ens permet deduir clarament que romanen fora del pacte d'acolliment les adquisicions efectuades per donació i per títol hereditari.

S'inclouen dins el terme “adquisicions oneroses” els fruits i les rendes? En cas afirmatiu, els generats per qualsevol bé? Entenem que són partides que encaixen perfectament dins el concepte “adquisicions”. Creiem a més, que és indiferent els béns de què emanin (és igual si provenen de béns anteriors al pacte; de béns adquirits entre vius o per causa de mort; de béns obtinguts gratuïtament o onerosa), perquè el que importa és el moment en què s'ha generat el fruit o renda. En conseqüència, seran adquisicions oneroses sempre i quan els esmentats fruits o rendes s'hagin produït durant la vigència del règim d'acolliment. L'obtenció d'aquests productes denota treball, és a dir, un component d'esforç i d'onerositat que casa amb la idea d'adquisició reflectida en el pacte. D'altra banda, per considerar aquestes percepcions com adquisicions oneroses és necessari que subsisteixin al temps d'extingir-se el règim, de manera que els fruits o rendes que no hi són en aquest moment final s'ha de suposar que s'han destinat a sostenir càrregues o despeses matrimonials, familiars o, fins i tot, personals. No tractarem d'esbrinar, en principi, perquè no hi són en el patrimoni en finalitzar el règim, ja que el destí normal d'aquests ingressos és el seu consum. A més, resultaria extremadament complicat haver de reconstruir tots els moviments d'ingressos i despeses des de l'inici de l'acolliment fins a la seva extinció, sobretot si aquest règim ha durat molts anys.

5.- Béns exclosos

Desglossats els tres conceptes que apareixen a la fórmula moderna del pacte d'acolliment, anem a sensu contrario a esbrinar els béns exclosos:

1.- Béns existents en el patrimoni del cònjuge a l'hora de pactar l'acolliment; dins el terme “béns”, s'han de comprendre els corporals, els immaterials, drets reals i de crèdit; és a dir: tot element susceptible de valoració econòmica (béns patrimonials); quant els drets de crèdit, estaran exclosos de l'acolliment encara que no estiguin vençuts ni pagats en el moment d'atorgar espòlits, perquè la circumstància que fa que romanguin exclosos de l'acolliment és el moment de néixer el crèdit, anterior a la vigència del pacte d'acolliment.

2.- Béns adquirits durant la vigència de l'acolliment per subrogació real dels que hi eren al començament del règim, amb independència de que la

subrogació es degui a una causa voluntària (permuta) o aliena a la voluntat del propietari (expropiació forçosa). Hem de matitzar, però: el bé substituït, en sí mateix, queda exclòs de l'acolliment, però sí s'inclourà –en concepte de “millorament”– el major valor que hagi experimentat aquest bé al llarg del règim.

3.- Béns adquirits per causa de mort (herència, llegat, donació mortis causa, fideicomís...), independentment del temps de l'adquisició.

4.- Béns adquirits entre vius per títol gratuït (donació).

5.- Béns que han substituït per subrogació real d'altres adquirits durant el règim per causa de mort o lucrativament. Aquí cal dir el mateix que en el punt segon.

6.- I les adquisicions gratuïtes que constitueixin ingressos periòdics? Com ara una aportació continuada dels pares a la vida diària dels esposos; segons GERNHUBER, en el règim de participació en guanys del dret alemany aquestes aportacions no es computen com a patrimoni inicial (no es dedueixen del patrimoni existent en el moment de la liquidació), perquè altrament, s'estaria perjudicant a l'altre cònjuge (li impediria participar en aquestos valors). (LACRUZ BERDEJO. *Elementos de Derecho Civil, IV. Derecho de Familia*. Vol. 1º. Pàg. 513). I si aquests ingressos periòdics i gratuïts deriven d'una renda vitalícia o d'una assegurança de vida a favor d'un cònjuge que no ha hagut de pagar les primes? LACRUZ (op. cit.) i PUIG FERRIOL (PUIG FERRIOL; ROCA TRIAS. *Instituciones del Dret Civil de Catalunya*. Vol. II. Dret de la persona i dret de família. 5ª Edició. Pàg. 375), pensant en el règim de participació en guanys del Codi Civil i del Codi de Família, respectivament, estimen que s'han de computar dins el patrimoni inicial i, per tant, s'han de deduir del final, la qual cosa, traslladada al pacte pitiús que estem estudiant equivaldria a dir que queden exclòs de l'acolliment.

7.- Quantitats procedents d'indemnitzacions per danys corporals o morals en la persona d'un cònjuge o per pensions alimentàries o d'invalidesa, o d'altres de caire personalíssim; segons PUIG FERRIOL (op. cit. Pàg. 375), s'inclouen en el patrimoni inicial, perquè aquí el cònjuge percep unes quantitats inherents a la seva persona, que si bé és cert tenen una traducció pecuniària, difícilment encaixen en el concepte “guanys”. Traslladant això al règim eivissenc, diríem el mateix que en el supòsit anterior: aquestes quantitats romandrien fora del pacte d'acolliment.

8.- I els fruits i rendes dels béns esmentats en els punts precedents? Podem dir que quedarien fora de l'acolliment (com els béns de què emanen) els fruits ja percebuts, pendants o emmagatzemats al temps de pactar-se el règim.

IV.- LA QUANTIA DE L'ACOLLIMENT

Els documents d'espòlits que contenen el pacte d'acolliment l'assenyalen en una quarta part dels milloraments i adquisicions oneroses que es faran constant matrimoni. Seguint aquesta pràctica, el text legislatiu de 1.990 es refereix a l'acolliment en un quart, sense fer al·lusió a altres proporcions. Hom podria preguntar-se si s'han operat acolliments de quanties diferents; hi ha autors que semblen afirmar l'existència d'acolliments superiors a un quart; en aquest sentit s'expressava a primers del segle vint el jurista NAVARRO: "*El esposo acoge a su futura en la mitad, un tercio o un cuarto de gananciales*" (NAVARRO, op. cit. Pàg. 138); una mica més prudent, MACABICH reconeix que només es pacta per meitat en ocasions comptades (MACABICH, op. cit. Pàg. 105), la qual cosa ja sembla ser una constatació o almenys un indici de la realització d'acolliments majors; encara que tal vegada aquest acolliment en la meitat a què fa al·lusió l'autor es refereix al que es solia pactar antigament referit als llençols. En dècades posteriors, el que fou notari de Formentera i posteriorment, d'Eivissa, CERDÀ GIMENO, confessa no haver vist mai cap espòlit que documenti acolliments diferents de la quarta part (CERDÀ, op. cit. Pàg. 65).

V.- NATURALESA JURÍDICA

1.- Naturalesa contractual

L'acolliment en una quarta part dels milloraments neix d'una manifestació de voluntat recollida necessàriament en espòlits. Vegem-ne els seus trets:

1.- Encara que en els documents més antics es diu expressament que el nuvi acull a la seva futura esposa, és a dir, hi ha només una manifestació de voluntat, la de l'home, entenem que existeix una mena d'acceptació tàcita per part de la dona, puix no hem d'oblidar que aquesta promesa s'inscriu sempre dins el negoci jurídic dels espòlits. En els capítols matrimonials de finals del segle dinou i en els autoritzats durant el segle vint aquesta

promesa ja es redacta en plural, reflectint-se clarament que convergeixen dues declaracions voluntàries. En conseqüència, ens trobam davant un negoci jurídic bilateral.

2.- Aquest negoci bilateral té un caire patrimonial, donat que té per objecte elements o interessos susceptibles de valoració pecuniària. De totes maneres, la seva qualificació de negoci patrimonial no li lleva el seu component familiar: no oblidem que el seu pressupòsit rau en la celebració del matrimoni.

3.- Quin tipus de negoci patrimonial és? És clar que no es tracta d'un negoci de disposició, perquè el nuvi en el moment de prometre l'acolliment no es desposseeix de cap bé; només li està prometent a la núvia una part del que espera anar obtenint durant el temps del matrimoni. L'objecte de l'acolliment està constituït per béns que encara no existeixen i per tant, ningú pot disposar d'allò que no té. Sí podria pensar-se que estem davant un negoci patrimonial obligatori, en el sentit que en el moment de prometre l'acolliment un nuvi s'està imposant l'obligació de transmetre o fer partícip a l'altre d'una part dels béns que eventualment adquirirà.

Podem afirmar, doncs, que l'acolliment té el seu origen en un negoci jurídic bilateral, patrimonial i de caire obligatori. En definitiva, es tracta d'una institució purament voluntària i convencional que participa dels trets propis dels contractes. En particular, el d'acolliment:

1.- És un contracte de caràcter accessori; l'acolliment no pot establir-se d'una manera aïllada o independent com si fos un negoci autònom, sinó que necessàriament s'ha de pactar en espòlits, havent donat que té com a causa la celebració del matrimoni. El fet que l'acolliment revesteixi l'apariència de clàusula capitular no li treu autonomia com a institució jurídica.

2.- És un contracte solemne; exigeix una forma especial per assolir una plena constitució i eficàcia. Aquesta forma especial s'acompleix amb l'atorgament d'escriptura pública, que no pot ser qualsevulla, sinó una de determinada: l'escriptura d'espòlits. Això precisament, és degut al caràcter dependent o accessori de l'acolliment, que acabam de ressenyar.

3.- Té un component preparatori, propi dels pactes normatius; en el moment d'estipular-se l'acolliment no hi ha un objecte concret i existent, limitant-se el pacte d'acolliment a establir unes regles de joc de cara a eventuals adquisicions oneroses que es puguin realitzar durant el matrimoni.

4.- Hi ha un “animus donandi”? Si partim del pressupòsit que fins fa poques dècades l’home era l’únic cònjuge amb possibilitats d’exercir una feina remunerada i, en conseqüència, de dur a casa uns ingressos, s’ha de considerar que la promesa de fer partícep a la dona de la quarta part dels béns que ell ha anat obtenint a base del seu treball vé a ser una mena de concessió graciosa cap a ella. Sí que s’entreu en aquesta promesa d’acollir un ànim de compensar a l’esposa pel treball que ella haurà de desenvolupar dins l’esfera domèstica –quan deim domèstica ens volem referir no només a la cura dels fills i de la casa, sinó també a les múltiples tasques agràries i ramaderes que tradicionalment ha realitzat la dona–. Abona aquesta idea de compensació el fet que a les Pitiüses el vidu o vídua no té dret a llegítima. En conseqüència, podríem afirmar el caràcter remuneratori o compensatori del contracte; donat que es pacta amb ocasió de les noces, tradicionalment era una forma de compensar a priori els esforços i energies que, sense remuneració econòmica, la dona hauria de dedicar a les tasques domèstiques, agràries i ramaderes. És una mena de reconeixement de la seva col.laboració desinteressada. En aquesta línia, la jurisprudència balear considera el pacte d’acolliment com un contracte sinalagmàtic, perquè considera que hi ha dues prestacions a càrrec de cada consort: un haurà de fer partícep a l’altre d’un quart dels valors adquirits constant matrimoni a canvi de la dedicació de l’altre a la marxa de l’explotació familiar. S’entén així que hi ha un acolliment a canvi d’un treball, de tal manera que hi ha dues prestacions que es creuen, essent l’una causa de l’altra. Cal afirmar que, amb la transformació de la societat eivissenca i la possibilitat de la dona de treballar fora de la llar, l’esperit compensatori del pacte en el sentit vist es desplaça cap a una finalitat d’assolir l’equilibri econòmic entre ambdós consorts, amb independència de quin d’ells hagi de ser a la fi el destinatari de l’acolliment.

5.- Contracte de tipus associatiu; malgrat el que pugui semblar, l’acolliment no determina la formació d’una comunitat patrimonial: els béns els va adquirint el cònjuge comprador, sense que es constati en el document de compra ni al Registre de la Propietat la titularitat de l’altre sobre la quarta part del bé comprat. El cònjuge no comprador tindrà simplement una mena d’expectativa, semblant al que passa en el règim econòmic de participació, i l’efectivitat d’aquesta expectativa dependrà de com s’hagin incrementat els patrimonis respectius, la qual cosa es veurà en el moment de liquidar-se el règim. Així doncs, cada cònjuge és propietari del que va adquirint; i l’acolliment no produeix els efectes d’una societat conjugal perquè no es posa res en comú. Malgrat això, l’Audiència Provincial de les

Illes Balears en la Sentència de 30 de gener de 1.990 sí aprecia a l'acolliment una idea associativa, en el sentit que hi ha un element de cooperació d'ambdós esposos en el funcionament de l'economia familiar.

6.- S'observa una certa aleatorietat, perquè es promet una participació sobre uns valors que no existeixen encara i que podrien no existir mai: no es sap en el moment de convenir l'acolliment si efectivament s'arribaran a fer compres i adquisicions durant el matrimoni ni els béns sobre els quals recauran aquestes adquisicions, ni tan sols quant de temps estarà operatiu aquest pacte, puix que es desconeix el que durarà el matrimoni. D'altra banda i des de la perspectiva constitucional, de considerar l'acolliment amb caràcter mutu i recíproc, en el moment d'estipular-se el pacte s'ignora quin dels esposos serà el deutor i qui el creditor d'aquesta quarta part.

2.- Elements d'interpretació

El fet de considerar com a contracte l'acte jurídic que dóna vida a l'acolliment és interessant a efectes interpretatius. L'únic passatge de la Compilació on s'al·ludeix a l'acolliment –l'article 66.5– el defineix com una estipulació; segons aquest precepte, quan en els espòlits s'hagi convingut l'acolliment en una quarta part dels milloraments s'estarà al que s'hagi pactat i s'interpretarà d'acord amb el costum.

Pel que fa al que "s'hagi pactat", significa que s'haurà d'esbrinar l'autèntica voluntat de les parts a l'hora de convenir l'acolliment. En aquesta tasca investigadora juguen un paper important les regles d'interpretació dels articles 1281 i següents del Codi Civil i, en definitiva, s'haurà de tenir en compte la teoria general del contracte. Aquest aspecte es palesa a l'esmentada Sentència de l'Audiència Provincial de Balears de 30 de gener de 1.990, que resol un cas en què el marit havia sol·licitat el divorci d'un matrimoni celebrat l'any 1.952, previ atorgament d'espòlits en els quals s'havia convingut l'acolliment d'una quarta part de milloraments, compres i adquisicions que els esposos realitzessin durant el matrimoni. En aquest cas concret, els esposos havien deixat de conviure a l'any de casats (1.953) i en 1.966 havien obtingut la separació eclesiàstica. A la seva demanda, el marit sol·licitava a més, les tres quartes parts d'una finca i de dues edificacions aconseguides per l'esposa en 1.974, és a dir, adquirides per ella vint anys després de haver deixat de viure junts.

Respecte d'aquesta petició de l'home, l'Audiència Provincial té en compte la doctrina general dels contractes, adduint que aquestos són font

d'obligacions entre els contractants i que s'han de complir segons el que s'hagi pactat, d'acord amb el criteri de la bona fe.

El Tribunal aplica també la teoria de la base del negoci: a l'hora de pactar l'acolliment i, per extensió, els espòlits, s'està pensant en un matrimoni unit, sobretot si es té en compte l'època en què es varen atorgar (any 1.952) en què no s'admetia el divorci. Per tant, en el moment d'establir l'acolliment només es pensa en la dissolució matrimonial per mort d'un cònjuge, de tal manera que l'operativitat de l'acolliment presuposa l'èxit de la unió: *“Al pactar sus capitulaciones los hoy litigantes, estaban sin duda pensando en el éxito de su unión, en la aportación del esfuerzo común para la consolidación del patrimonio familiar”* (Fonament 6è). El Tribunal considera que s'ha produït una alteració substancial de les circumstàncies sobre les quals s'assentava el pacte: la cessació de la convivència conjugal. A més, l'augment patrimonial experimentat per la dona (parcel·la i dues edificacions) és molt posterior a la dita cessació. S'ha alterat, doncs, el fonament mateix del contracte.

D'altra banda i relacionat amb el que acabam de dir, recordant el que prescriu l'article 1.258 del Codi Civil (els contractes obliguen, no només al que s'hagi acordat expressament, sinó també a totes les conseqüències que siguin conformes a la bona fe), resultaria abusiu i contrari a les normes ètiques que una de les parts (en aquest cas, l'home) pugués participar en les adquisicions que amb el seu únic esforç ha aconseguit l'altra posteriorment a la ruptura de la relació conjugal.

A la mateixa solució arribam si tenim en compte el criteri hermenèutic de recerca de la voluntat real que proclama l'article 1.283 del Codi Civil: no poden considerar-se inclosos en un contracte coses o supòsits distints d'aquells sobre els quals els interessats es proposaren contractar; en aquest cas concret, el supòsit –o millor, el pressupòsit– era la unió duradora; les mateixes paraules emprades en la fórmula del pacte ja expressen clarament que hi haurà una participació d'una quarta part sobre les adquisicions que faran els cònjuges en el decurs del matrimoni. Queda clar doncs, que la participació que comporta l'acolliment té com a pressupòsit la unió entre els cònjuges, de tal manera que han de quedar excloses del pacte les adquisicions operades amb posterioritat a la unió o, millor dit, les operades per un dels esposos una vegada rompuda la convivència matrimonial.

En la tasca interpretativa del pacte d'acolliment s'haurà de considerar igualment el costum insular. Això implica partir de la funció que tradicionalment han complert els espòlits. A les Pitiüses, com pràcticament

arreu de les zones rurals, els capítols matrimonials són l'instrument bàsic per a fixar les normes que regiran el patrimoni familiar, a fi i efecte que es mantingui indivís al llarg de les properes generacions. Aquestes normes s'articulen mitjançant clàusules (autèntics contractes) de caire econòmic, familiar i successori. Des d'aquesta perspectiva tradicional, els espòlits sempre s'han assentat sobre el pressupòsit d'un matrimoni durador, que només es dissol per mort. Recordem, a més, que fins entrat el segle vint, a totes les escriptures d'espòlits es fa referència expressa a la voluntat dels promesos de contreure matrimoni segons el que mana l'Església. No es pactaven, doncs, els capítols en previsió de situacions matrimonials irregulars o anòmales, ja que es donava per fet que el matrimoni sempre aniria endavant si no moria cap dels esposos. Per la mateixa raó, el pacte capitular d'acolliment estava pensat per compensar d'alguna manera el treball desinteressat de l'esposa amb l'idea de fer-se efectiva la seva quarta part (en el cas de que realment s'arribàs a fer efectiva) quan morís el marit. No estava pensat pel cas de dissolució matrimonial en vida d'ambdós esposos senzillament perquè el divorci era impensable fins fa dues dècades.

Actualment la formalització de capítols es reserva pels supòsits de crisi ja produïts durant el matrimoni o, de vegades, fins i tot s'atorguen abans de contreure matrimoni en previsió d'eventuals irregularitats. L'objectiu de preservació de la unitat de la casa familiar és desplaçat cap a altres finalitats, perquè avui la realitat també és una altra.

El costum, al qual apel·la l'article 66-5 de la Compilació, no pot ser contrari a la Llei, i molt menys si aquesta Llei és la norma suprema de l'Ordenament jurídic espanyol. La Constitució de 1.978, a l'article 14 proclama el principi d'igualtat sense que hi pugui haver discriminacions per raó de sexe; i ja a l'àmbit específic del matrimoni, l'article 32 estableix taxativament que l'home i la dona tenen dret a contreure matrimoni amb plena igualtat jurídica. Això, traslladat a l'esfera concreta de la institució que estam estudiant vol dir que la participació de la quarta part de les millores, compres i adquisicions no pot establir-se unilateralment pel marit cap a l'esposa (fórmula tradicional), sinó que s'ha de pactar sempre amb caràcter recíproc.

3.- És un autèntic règim econòmic o una atenuació al règim de separació de béns?

De tot l'entramat de pactes i institucions que contenen els espòlits (heretaments, donacions, fidúcies), referits a l'esfera successòria uns i a

l'economia del grup familiar els altres, l'únic que incideix d'una manera directa sobre el que és l'estricta relació patrimonial dels esposos és, precisament, l'acolliment en una quarta part dels milloraments. No resulta, doncs, desproporcionat afirmar que l'anomenat acolliment constitueix un autèntic règim econòmic matrimonial havent donat que en el supòsit de no pactar-se expressament en espòlits, opera automàticament el règim legal supletori de la separació de béns.

Dit això, si haguéssim d'ubicar l'acolliment en una quarta part dels milloraments dins el catàleg de possibles règims econòmics, hom podria afirmar:

1.- Que des del punt de vista de l'àmbit geogràfic d'aplicació, és peculiar d'una zona determinada del territori balear, concretament, de les illes Pitiüses. Per tant, ens trobam davant d'una institució de dret local incardinada dins el Dret foral balear.

2.- Que des del punt de vista de l'origen, es tracta d'un règim convencional o voluntari, en el sentit que la seva aplicació deriva del pacte exprés en capítols. Això entronca amb el que acabam d'explicar, referent a la naturalesa contractual de la figura.

3.- És un règim autènticament consuetudinari; el seu origen rau en la pràctica reiterada dels pobladors eivissencs, plasmada en espòlits. Però no només és consuetudinari en origen sinó que ho continua essent: mai no s'ha recollit la institució de l'acolliment en un text legal, i la breu menció que d'ell fa el vigent text legislatiu no constitueix una regulació. La seva al·lusió fugaç a l'article 66-5 CDCB és un simple reconeixement de la seva existència, però no s'aprecia a la Compilació de les Illes Balears un esforç comparable al de la legislació catalana respecte als règims econòmics locals (agermanament; associació a compres i millores; mitja guanyeria) que pel sol fet de dedicar-los uns articles específics passen a ostentar un estatus legal. La breu referència de l'article 66-5 CDCB palesa el caràcter purament consuetudinari del règim de l'acolliment. Mentre no es reguli com a tal règim, amb una atenció acurada per part del legislador balear, continuarà essent una institució consuetudinària en perill d'extinció perquè la seva pràctica ha anat minvant significativament a les darreres dècades del segle vint, i sense el reforç legal quedarà en l'oblit. D'altra banda, l'expressat article 66-5, referit al possible contingut dels espòlits, quan menciona entre d'altres, la institució de l'acolliment, assenyala que s'estarà al que haguessin pactat els atorgants i que s'interpretaran segons el costum.

4.- Que des del punt de vista subjectiu, és a dir, de les persones afectades per l'acolliment, es tracta d'un règim exclusivament conjugal, sense que entrin a formar-hi part d'altres parents, com per exemple sí solia ocórrer a l'associació a compres i millores tarragonina, on s'acostumava a incloure els ascendents d'un cònjuge.

5.- Que des del punt de vista dels efectes, és a dir, de l'existència o no d'un fons comú entre ambdós esposos, podria dubtar-se si ens trobam davant un sistema de comunitat limitada o si, contràriament, es tracta d'un sistema de separació relativa.

Sembla abonar la solució de la comunitat limitada el fet que no estiguin afectats pel pacte d'acolliment tots els béns dels cònjuges, sinó només els béns que quedin enquadrats dins aquestes coordenades:

- a) Temps: els béns que s'adquireixin durant el matrimoni.
- b) Títol: a títol oneros.
- c) Proporció: aquestos béns no passen a pertànyer per meitat a l'home i a la dona, sinó que en teoria, les tres quartes parts de cada bé són del marit (que és qui l'ha comprat) i la quarta part restant es suposa que pertany a la dona.
- d) Adquirent: encara que en alguns documents es parli un tant im personalment de les adquisicions que es faran durant el matrimoni, l'acolliment en un quart afectava només als béns que esperava adquirir l'home.

La tesi de la comunitat limitada sembla ser la que subscrivien alguns notaris d'Eivissa dels segles dinou i vint quan traduïen la fórmula originària catalana per la castellana dels "gananciales". Tal vegada aquestos notaris no eren conscients del que plasmaven a l'escriptura d'espòlits: essent conseqüents amb la fórmula castellana, això voldria dir que qualsevol adquisició onerosa feta constant matrimoni s'hauria d'haver inscrit amb caràcter "ganancial" al Registre de la Propietat, quan en la realitat els béns que anava comprant el marit s'inscrivien al seu nom exclusivament. D'altra banda, com acabam d'esmentar, encara que consideréssim l'acolliment com una manifestació de comunitat limitada no es pot identificar amb la "sociedad de gananciales", entre altres raons perquè els béns afectats pel pacte d'acolliment no pertanyen als cònjuges per meitat sinó en una proporció desigual.

Potser sigui més correcte considerar l'acolliment com un sistema de

separació relativa de béns; en efecte, des de la perspectiva del seu funcionament, el pacte d'acolliment s'apropa més a la dinàmica d'un règim de participació en els guanys, perquè durant el matrimoni l'existència del pacte no és obstacle per inscriure els béns que es van adquirint a nom del marit o de la muller com si d'un règim de separació es tractés.

Com reconeix la doctrina catalana quant al règim local d'associació a compres i millores, hom podria concloure que estem davant un estadi primitiu o embrionari del règim de participació. En el cas eivissenc aquesta participació no ha tingut un desenvolupament perquè, com veurem, els milloraments no s'arribaven a liquidar.

Malgrat el que acabam de dir, també hi ha raons per considerar que és una simple mitigació al règim de separació de béns. En realitat, la separació de béns practicada secularment a les Pitiüses, com a la resta de les Illes Balears, no ha estat mai absoluta, sinó que resultava atemperada per la dot, que permetia aplicar els fruits dels béns dotals a les càrregues de la família.

A Eivissa i Formentera, a més de la constitució de dot i d'altres institucions paradotals, com l'escreix, la mitigació de la rígida comunicació de patrimonis conjugals s'assolia amb el pacte d'acolliment. Des d'aquesta perspectiva l'acolliment no implicaria un règim autònom i distint del de separació, sinò més aviat un pacte que el modalitza. Aquesta concepció sembla més concorde amb la mentalitat dels illencs: si hom pregunta a persones eivissenques que van atorgar espòlits quin és el seu règim matrimonial, responen sorpresos –sopresos, perquè els sembla mentida que se'ls demani una cosa tan inqüestionable, per evident– que el seu règim és la separació de béns; però de vegades quan s'examina l'escriptura d'espòlits apareix el pacte d'acolliment en una quarta part.

El pacte d'acolliment podria esdevenir una fórmula molt útil per suplir les omissions que en el tractament del règim de separació de béns pateix l'article 67 CDCB. En efecte, convé recordar que, respecte a Mallorca i Menorca, els articles 3 i 4, i per remissió a ells, l'article 65, contenen un seguit de previsions que atenuen la comunicació de patrimonis conjugals pròpia del règim de separació; aquestes previsions, resumidament, són les següents:

a.- La presumpció iuris tantum de comunitat sobre els béns que constitueixen el parament de l'habitatge conjugal, sempre que no siguin d'un valor extraordinari (article 3-3, paràgraf segon)

b.- Responsabilitat subsidiària del cònjuge no deutor respecte dels deutes assumits per l'altre amb ocasió del sosteniment de les despeses del matrimoni (article 3-4, in fine).

c.- La consideració del treball per a la casa com a contribució al sosteniment de les despeses familiars (article 4-1, in fine).

Aquestes previsions legals no regeixen a Eivissa i Formentera ja que el Llibre III no les estableix i tampoc conté cap remissió al Llibre I que les faci aplicables a les Pitiüses. Per a Eivissa i Formentera l'única previsió legal atenuadora de la comunicació de patrimonis és la de l'article 67.2 que, com a proclamació general diu que els consorts estaran obligats a contribuir al sosteniment de les despeses del matrimoni i que, en defecte de pacte, contribuiran en proporció als respectius recursos econòmics. Tret d'això no fa cap altre menció que permeti matitzar efectivament la separació patrimonial. Per aquesta raó el pacte d'acolliment, establert d'acord amb les característiques de la realitat social actual, podria revelar-se com un bon mecanisme per atenuar les rígides conseqüències que de vegades comporta el règim de separació.

En definitiva, si consideram l'acolliment com una mesura mitigadora del règim de separació, en els matrimonis que l'han convingut hauríem de distingir diverses classes de béns, segons la seva titularitat:

A.- Béns exclusius del marit: tots els que ell ja tenia abans de casar-se i els que ha anat adquirint constant matrimoni per causa gratuïta, sigui mitjançant una donació o per títol hereditari.

B.- Béns exclusius de la dona: seguint idèntic criteri que a l'apartat anterior, serien tots els que ja havia adquirit per qualsevol títol abans de contreure matrimoni i els que ha anat adquirint gratuïtament una vegada casada.

C.- Béns afectats per l'acolliment: béns i drets adquirits constant matrimoni per causa onerosa, així com els fruits i rendes generats durant el matrimoni encara que procedeixin de béns exclosos de l'acolliment; aquests elements patrimonials pertanyen al cònjuge que els ha adquirit, però a l'hora de liquidar l'acolliment es compensarà el valor d'aquests elements entre el marit i la muller, pertocant la quarta part d'aquesta diferència al cònjuge econòmicament menys afavorit.

D.- D'altra banda, res impedeix que els esposos casats en règim de separació i acolliment en una quarta part, puguin adquirir béns

conjuntament. En aquestos casos els béns pertocaran a ambdós esposos en la proporció en què els hagin adquirit.

Hem vist que, en principi, hi ha raons per defendre, tant la autonomia de l'acolliment com a règim econòmic com la seva incardinació dins el règim de separació de béns. Malgrat tot, pensem que el que realment l'investiria del caràcter d'autèntic règim econòmic-matrimonial seria el fet que hagués perviscut una pràctica liquidatòria dels milloraments.

4.- Naturalesa jurídica del dret d'acolliment

Cal fer atenció a tres moments distints:

1.- El moment de pactar-se l'acolliment; el dret a la quarta part neix a l'instant mateix de convenir-se els espòlits, però com ja s'ha dit abans, en aquest temps del pacte no hi ha encara un objecte existent sobre el qual recaigui aquest dret a la quarta part, perquè les millores, compres i adquisicions oneroses encara no s'han produït, sinó que tan sols s'espera que es vagin operant al llarg del matrimoni. Com que es tracta d'objectes eventuais, no podem dir que hi hagi un dret, sinó una mera probabilitat d'adquisició futura, que hom podria qualificar d'expectativa jurídica, a favor d'ambdós consorts (no només a favor de la dona, perquè ja hem dit que en aquest aspecte el costum s'entén corregit per les consignes constitucionals).

2.- Una vegada celebrades les noces, a mesura que un qualsevol dels cònjuges va adquirint algun bé patrimonial, des del moment de la compra o adquisició l'altre espòs veu concretat l'objecte sobre el qual recau el seu dret. Recordem que, malgrat això, el cònjuge no comprador no inscriu aquesta quarta part en el Registre de la Propietat perquè no hi ha cotitularitat sobre els béns; la possibilitat de comunitat patrimonial ja l'hem descartada. En el moment en què s'opera una adquisició efectiva per part d'un espòs, l'altre veu concretada sobre un bé determinat la seva expectativa o probabilitat; però mentrestant no deixa de ser això: una probabilitat d'adquisició futura, perquè s'haurà d'esperar a la fi del règim d'acolliment per saber del cert si li pertocarà o no efectivament la quarta part del seu valor i, en cas afirmatiu, per quin import. Es tracta doncs, d'incògnites que només es desvetllaran en el moment liquidatori. Aquesta probabilitat o expectativa s'ha de configurar en aquest moment com a personal, indisponible i inembargable, sense que serveixi de garantia a possibles creditors.

3.- La quarta part dels milloraments es farà efectiva quan es posi fi a aquest règim econòmic. Dissolt el règim i operada la seva liquidació, la mera expectativa (que fins ara ostentaven tots dos) esdevé un dret de crèdit actual, a favor d'un sol dels consorts. I aquest dret ja no és personal, ja que el cònjuge creditor podrà transmetre'l entre vius o per causa de mort.

Un raonament lògic i la proximitat del pacte d'acolliment amb el règim de participació en els guanys que, amb algunes diferències es regula en el Codi Civil i en el Codi de Família de Catalunya, exigeix distingir aquestes tres fases. De tota manera, també s'ha de dir que a la praxis eivissenca no es seguia aquesta trajectòria, puix no s'esperava mai a la fi del règim (que antigament només podia deure's a la mort d'un espòs), de manera que, sense prèvia liquidació, la quarta part dels milloraments que sobre una finca del marit pertocaven a la dona, eren atribuïts amb la resta de la finca afecta al pacte, al fill comú que es casava. I era un cas freqüent que, a l'escriptura d'espòlits atorgats amb ocasió de les noces del fill, solia revestir aquesta fórmula: *“Por su parte, María (...) madre del contrayente, le hace donación por razón de dicho matrimonio de los mejoramientos o gananciales que le corresponden sobre las fincas descritas”*. Així, doncs, els milloraments (en sentit genèric) no es liquidaven mai.

Ara bé: hem de pensar que, en principi, aquest fet no privava absolutament a la dona del seu dret d'acolliment, perquè res no impedia que el marit pogués augmentar el seu patrimoni amb altres adquisicions posteriors a aquell atorgament. Per consegüent, podem afirmar que la dona transmetia el seu dret d'acolliment sobre un bé determinat, però continuava ostentant una expectativa jurídica sobre qualssevilla altres adquisicions eventuais o futures del marit.

Com protegir aquesta expectativa? En el règim de participació, tant en el Dret comú com en el català, s'estableixen previsions legals, tendents a evitar que un cònjuge tracti de malbaratar l'expectativa de l'altre fent desaparèixer els seus béns de manera intencionada o excessivament descuidada (atribucions gratuïtes; alienacions en frau del dret del consort; pèrdues), tot i computant el valor que tindrien en el moment de la liquidació si haguéssin perdurat en el patrimoni del titular. Igualment es tracta de preservar aquesta expectativa exigint als consorts una informació adequada de la seva gestió patrimonial per tal d'evitar “estranyes” sortides de béns.

VI.- EXTINCIÓ DEL RÈGIM.

Encara que es tracti d'una mera especulació, veiem des d'una perspectiva actual què li manca al pacte d'acolliment per ser considerat un règim econòmic complet:

1.- Adaptació al marc social i jurídic actual

Com ja s'ha dit abans, la configuració de l'acolliment en una quarta part dels milloraments exigeix acomodar-se a la Constitució Espanyola de 1.978, i assumir les seves coordenades: la igualtat dels cònjuges, la qual cosa permet que amdós tinguin les mateixes possibilitats d'incorporar-se al món laboral i, per tant, de percebre ingressos, circumstància que aboca necessàriament a admetre tan sols l'acolliment recíproc i no unidireccional, com ha estat costum secular; l'assumpció dels principis i criteris constitucionals es tradueixen aiximateix en una multiplicitat de causes d'extinció del règim d'acolliment, sobretot tenint en compte que, des de 1.981 el divorci és una de les causes de dissolució del matrimoni.

Així doncs, a la vista de la actual realitat normativa,

2.- Per quines causes es dissoldria el règim d'acolliment en una quarta part dels milloraments?

a.- Donat que l'acolliment té sempre un origen contractual (pacte en espòlits), és possible que els atorgants hagin previst causes concretes d'extinció. En aquest cas, s'haurà d'estar a les causes previstes en el pacte constitutiu del règim.

b.- L'acolliment s'extingirà també quan els cònjuges convinguin un règim econòmic diferent, la qual cosa exigeix una modificació dels espòlits originaris. Entenem a més, que si la modificació dels espòlits es circumscriu exclusivament al canvi de règim –pensem que el pacte d'acolliment és tal vegada l'única institució vertaderament econòmica-matrimonial, susceptible de contenir-se en espòlits–, bastarà la simple concurrència dels esposos, sense que sigui necessària la intervenció d'aquelles altres persones (pares i altres parents) que intervingueren en l'atorgament dels espòlits primitius.

c.- En qualsevol cas, no és estrictament necessari que els esposos substitueixin el règim de l'acolliment per un altre de diferent, sinó que poden limitar-se a pactar la simple extinció d'aquest règim sense especificar res més, perquè entraria en joc el règim legal supletori de la separació de

béns, de l'article 67 de la CDCB.

d.- El règim es dissoldrà necessàriament quan es dissolgui el vincle matrimonial que li serveix de causa o fonament. Això com sabem, pot tenir lloc en vida dels esposos (divorci) o bé per mort d'un d'ells o per declaració de la seva defunció.

e.- Aiximateix, la declaració de nul.litat matrimonial suposarà la fi del règim de l'acolliment.

f.- Malgrat que no signifiqui dissolució matrimonial, entenem que la separació decretada judicialment posa fi igualment al règim d'acolliment en una quarta part dels milloraments.

g.- I la separació de fet? Podria considerar-se causa d'extinció del pacte d'acolliment? Essent conseqüents amb el que hem dit quan estudiàvem la interpretació del pacte d'acolliment, consideram que la separació de fet ha de posar fi a aquest règim perquè la vigència de l'acolliment descansa en el pressupòsit d'esforç i cooperació mútua dels consorts en el manteniment del patrimoni familiar. Ja hem esmentat abans la injustícia que pot significar l'atribució a un cònjuge de la participació sobre béns que l'altre ha obtingut amb el seu esforç una vegada rompuda la convivència matrimonial. Seria doncs, desitjable, que en aquestos casos es pugués demostrar sòlidament, per exemple, mitjançant document notarial, el moment en que s'ha produït la ruptura de la convivència, per tal d'assenyalar la data de dissolució del règim.

En la regulació del règim de participació en els guanys, el Codi de Família contempla la separació de fet, no com a causa d'extinció automàtica o "necessària" (tal és el terme que empra), sinó que la considera com una possible causa de dissolució de l'expressat règim econòmic sempre i quan recaigui declaració judicial d'extinció a petició d'un dels consorts, i la separació de fet hagi durat com a mínim un any; en un sentit similar s'expressa el Codi Civil –encara que causalitza la separació de fet– a l'article 1.393 (dissolució de la sociedad de gananciales) al qual es remet l'article 1.415 (causes d'extinció del règim de participació), quan estableix com a causa de dissolució del règim de participació la decisió judicial a petició d'un cònjuge sempre que duguin separats de fet més d'un any mitjançant acord mutu o per abandonament de la llar.

h.- De la mateixa manera, en el règim català de participació en els guanys, es consideren causes de dissolució, mitjançant declaració judicial:

l'incompliment greu o reiterat del deure d'informar adequadament l'altre cònjuge; la gestió patrimonial irregular que comprometi greument els interessos de qui sol·licita l'extinció, i l'entrada del cònjuge en una situació que comprometi greument els interessos de qui sol·licita l'extinció.

3.- Liquidació

Un règim econòmic “com cal”, ha de preveure unes pautes de liquidació. A la praxis pitiüsa mai s'ha plantejat aquest tema perquè, com ja s'ha dit, les finques afectades pel pacte d'acolliment eren transmeses mitjançant donació al fill que es casava, de tal manera que la donació incloïa la quarta part de milloraments que sobre la finca ostentava l'esposa-mare. Però això no ha de ser necessàriament d'aquesta manera, especialment si tenim en compte les múltiples causes d'extinció del règim, que acabam d'exposar.

***Dues reflexions prèvies:**

1^a.- No es tracta aquí de liquidar un patrimoni, perquè cada cònjuge és propietari únic del seu, i no hi ha una massa comuna de béns similar al patrimoni “ganancial” castellà.

2^a.- Però sí s'haurà d'estimar l'evolució experimentada per cada patrimoni conjugal, per tal d'esbrinar a qui correspon el dret d'acolliment i quantificar-lo.

***Operacions a realitzar:**

1^a.- Cal fer un llistat dels béns que ha anat adquirint onerosament cada consort durant la vigència del pacte i avaluar-los. Són els béns afectats per l'acolliment, el valor dels quals en aquest moment final ja inclou el de les millores experimentades al llarg d'aquest temps.

2^a.- Però també s'hauran de considerar els béns exclosos del pacte i comparar el valor que tenien en el moment d'estipular-lo (béns preexistents) o en ser rebuts (adquisicions no oneroses constant el règim) amb el valor que tenen ara, ja que la diferència de valors, si és positiva, constitueix un millorament. Ja hem comentat abans la conveniència d'incorporar a l'escriptura d'espòlits una relació de les pertinences de cada contraent (o ja espòs) amb una descripció i valoració de cada bé. Per què? Perquè hem de comparar el seu estat originari amb l'estat actual; per exemple: és possible que a l'inici del règim l'home tingués una parcel·la i a la fi del règim sobre ella hi hagi un edifici de tres plantes. I d'altra banda, encara que el bé preexistent presenti el mateix estat a la fi del règim que al seu inici (no hi

ha hagut transformació material), l'import en què es valorà en atorgar-se els espòlits ha sofert una evolució al llarg del temps transcorregut, raó per la qual caldrà fer una actualització monetària, consistent en ajustar el preu originari al valor dels diners en el temps d'extingir-se l'acolliment, d'acord amb un índex fiable, sigui el que les parts convinguin o, en cas de desavinença, el que fixi el jutge.

Si no s'han fet aquestes previsions (inventari notarial o, almenys, document privat dels béns exclosos) la tasca d'esbrinar l'existència i liquidació dels milloraments experimentats per aquestos objectes en sí mateixos exclosos, serà força complicada, sobretot si ens hem de remuntar a un temps molt llunyà (en un règim de llarga durada) i recordar l'estat en què es trobaven aquests béns.

3^a.- Tant en l'avaluació dels béns afectats com en la dels béns exclosos de l'acolliment s'hauran de considerar les càrregues o gravàmens que puguin pesar sobre ells, puix minvaran el seu valor.

4^a.- Tal vegada, a fi de preservar el dret d'acolliment, s'haurien d'incloure dins els béns afectats aquells que ja no són al patrimoni del cònjuge, però que raonablement haurien de figurar-hi. Això és el que amb algunes petites diferències, preveuen el Codi Civil i el de Família en la liquidació del règim de participació en guanys, respecte als béns transmesos en frau dels drets de l'altre consort o destruïts, per part de l'espòs titular. De tota manera, no oblidem que en tots aquests supòsits s'hauria de provar aquesta intenció maliciosa. En el Codi de Família es donen algunes pautes: així, si la donació ha estat consentida per l'altre consort o si es tracta d'una liberalitat d'ús o de donacions fetes al fill per raó del seu matrimoni o per tal de facilitar-li ocupació, no es computarà el seu valor. En canvi, en els casos de transmissió d'un bé per un preu realment inexistent o molt inferior al real; o si la transmissió ha comportat la conversió del bé en un altre fàcil d'ocultar; o si ha hagut un malbaratament de béns per part d'un cònjuge com a conseqüència d'una forma de vida molt per a sobre de les seves possibilitats, sí que, tal vegada podria incloure's, ficticiament, és clar, el valor que tenien els dits béns en el moment de sortir del patrimoni del seu titular, i segons l'estat que oferien en aquell moment (és a dir: tant si la casa malvenuda ha multiplicat el seu valor com si ha caigut amb posterioritat a la sortida del patrimoni del cònjuge, resulta indiferent, perquè es considerarà en l'estat que tenia en el moment de ser transmesa).

5^a.- Valorats, tant els béns afectats pel pacte d'acolliment com els exclosos dins cada patrimoni conjugal, es calcularà l'import dels

milloraments, compres i adquisicions operats durant la vigència del règim per cada consort. D'això en pot resultar:

- A) Que només un d'ells hagi tingut milloraments (en sentit genèric, d'increments de patrimoni); en aquest cas, el cònjuge que no n'ha tingut ostentarà un crèdit sobre la quarta part dels milloraments de l'altre.
- B) Que tots dos hagin tingut milloraments; llavors, s'haurien de compensar els respectius imports, i una vegada obtinguda la diferència, una quarta part de la mateixa seria per al cònjuge el patrimoni del qual hagi experimentat menys milloraments.

Exemple:

Cònjuge A: Milloraments per valor 120.000 €

Cònjuge B: Milloraments per valor 100.000 €

1. Es compensarien ambdós milloraments: $120.000 - 100.000 = 20.000$
2. El cònjuge B tindria dret a $\frac{20.000}{4} = 5.000$

4.- Satisfacció del dret d'acolliment

Transformada la mera expectativa a favor d'ambdós cònjuges en un dret actual de crèdit a favor de tan sols un d'ells, ja només resta satisfer-lo. En principi, és indiferent pagar-lo en diners o en béns, perquè la forma de pagament no altera la naturalesa creditícia del dret del cònjuge. De totes maneres, sembla preferible el pagament en diners, ja que subratlla l'absència de comunitat patrimonial en el règim d'acolliment: no hi ha quotes sobre els béns adquirits ni durant la seva vigència ni a la seva dissolució, i perquè el principi de conservació de la casa i, per extensió, del patrimoni, que presideix el dret eivissenc i que, en definitiva, és ben present a les nostres consciències, així ho aconsella.

En qualsevol cas, s'hauria d'estar al supòsit concret; tal vegada el consort deutor no té liquidesa i convé amb el creditor el pagament mitjançant l'adjudicació d'un bé sencer. La satisfacció del crèdit s'hauria assolit igualment, encara que substituint la prestació originària per una altra.

Eivissa, desembre de 2.003

BIBLIOGRAFIA

CASANOVAS, EGEA, GETE-ALONSO, MIRAMBELL (Coordinadors), *Comentari a la modificació de la Compilació en matèria de relacions patrimonials entre cònjuges*. 1.995

CERDÀ GIMENO, José. *Comentarios al Código Civil y Compilaciones forales, dirigidos por Manuel Albaladejo*. 1ª Edición. Edersa. Madrid, 1.981.

COSTA RAMON, José. *Derecho foral ibicenco. Separata de IBIZA. Revista del IEE. 2ª época. N° 5*

ESCUADERO, José Antonio. *Curso de Historia del Derecho*. Madrid, 1.987.

FERRER VANRELL, Mª Pilar (Coordinadora). *Lecciones de Derecho Civil Balear*. Col.lecció Materials Didàctics. 2ª Edición. 2.003.

FERRET I JACAS, Joaquim. *Catalunya i els drets històrics*. Barcelona, 2.001

GARRIDO MELERO, Martín. *Derecho de Familia*. Barcelona, 1.999.

LACRUZ BERDEJO, José Luis. *Elementos de Derecho Civil, IV. Derecho de Familia*. Vol. 1º. Barcelona, 1990

MACABICH LLOBET. *Historia de Ibiza*. Vol. I. Palma, 1.967

MALUQUER DE MOTES, Carlos J. (Coordinador). *Derecho de familia*. Barcelona, 2.000

MARI CARDONA, Joan. *La conquesta catalana de 1.235.- 1. I.E.E. Eivissa*, 1.976.

MARI CARDONA, Joan. *Balansat.- IV. I.E.E. Eivissa*, 1.984.

MARÍ CARDONA, Joan. *“Pergamins i Índex Vell de Tarragona*. 1.997.

MARÍ MAYANS, Isidor. *La cultura a Eivissa i Formentera (Segles XIX i XX)*. Cuaderns d'Història Contemporània de les Balears. 2.001.

MARÍ RIBAS, Josep (“REIALA”). *El diputat eivissenc Josep Ribas Ribas i el seu entorn històric. 1763-1831.* 1998

NAVARRO, Víctor. *Costumbres en las Pithiusas.* Madrid, 1.901

OLIVER, Bienvenido. *Estudios históricos sobre el Derecho civil en Cataluña.* Colección de Derecho, serie Derecho Foral. Estudios. Reimp. facsímil. Madrid, 1.867

PLANELLS, Antonio. *Historia de Ibiza y Formentera.* 1.999

PUIG FERRIOL; ROCA TRIAS. *Instituciones del Dret Civil de Catalunya.* Vol. II. Dret de l'al persona i dret de família. 5ª Edició. 1.998

SIMÓ SANTONJA, *Formularios de regímenes matrimoniales.* Granada, 1.995

VILLANGÓMEZ LLOBET, Marià. *Alguns escrits sobre les Pitiüses.* I.E.E. 1.981.

JURISPRUDÈNCIA

SAP 30 de gener de 1.990

Res. DGRN de 30 juny 1.892